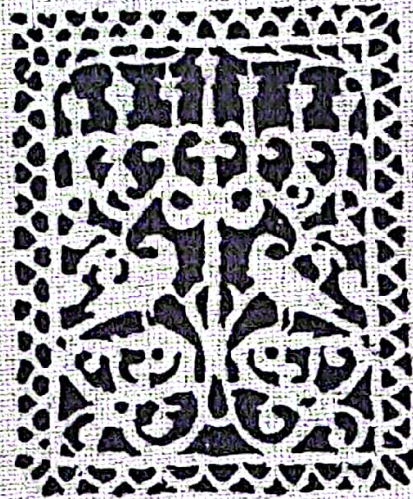

①

אחותי קטנה

אבא ויהי

- (ח) אחות לנו קטנה ושרדים אין לה מה נעשה לאחתנו ביום שידבר בה:
 (ט) אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז:
 (י) אני חומה ושרדי במגדלות אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום: פ

לאה גולדיץ

בערב היער

תנה זקנו אלונים
 כי באה השמש.
 כרע השביל הפל
 כי באה השמש.

תעה היום בעקבי הצאן
 וצלילו רחוק.
 עמקו פעמיו ביער
 כי באה השמש.

תסלתי אחרונה
 לא נשמע קולה בפתחי שמים:
 אחות לנו קטנה
 והיער סב.

3. ריגון

משירי הארץ

ב

גנה אחות לנו קטנה,
 אהבוה כרמים,
 ורועיה יצמיחו.
 אריזה עליה
 ופיו מלא חן.
 לאור שמש תכרע
 ולבה גל תפלה,
 עם ערב תקום
 והיא מלאתי הוד.
 הוי, אל נא תרבו דבר אליה כמעט,
 היא תפושת החלום!...

ר' אברהם חזן גירונדי ספר ראש השנה 13

קודם ערבית ליל א של ראש השנה

בכניסתו לביהכ"נ בליל א' של ראש השנה יכין להנהיג את הנהגתו. ובליל ב' וכל עשיית
יכין להנהיג את הנהגתו. וקודם ערבית אומרים תפלה זו :
נכאכי בחכמות אברהם חזן חזק ואלות כי נשמתו, ושקלו די ר' חנוכה :

א. חות קטנה תפלותיה
עזרתה. ועונה תהלותיה.
א"י נא רפא נא למחלותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ב. נעים מלים לה תקרא
ושיר והלולים כי לה נאה.
על מה תעלים עינה. ותראה
זרים אכלים נחלותיה.
הכלה שנה ומלכותיה:
ד. עה את צאנה אריות ורו
ושפוף חרונה באומרים ערו.
נכנת ימינה פרצו וארו.
לא השאירו עוללותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ה. קם משפלות ראש ממלכת.
כי בבור גלות נפשה נתבת.
וכרים ולות לבה שזפכת.
בדלי ולות משקנותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ו. מי תענה בתה מבור.
מבית בלא עליה לשבור.
והפלא פלא בצאתה בגבור

לחתם וכלה מכלותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ז. ילה קבעי הגוי כלו.
וטובה שבעו בזה איש לו.
ולבה קרעו. ובכל זאת לא
מנה נעו מעלותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ח. מרות תבת וחסקה הנביר
לחפץ קרבת דודה. ותעביר
מלב דאבת נפשה. ותעיר
לבקש אהבת כלולותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
ט. חה בנחת לנה רבצה
רב נונחת מדוד חפצה.
והיא כפורחת עלתה נצה.
לא תבשילו אשכולותיה.
תבליה שנה ומלכותיה:
י. וקני וקילו כי שוד נמר.
לצור חזקילו בריתו שמר
לכם. ותעלו לציון. ואמר
קלו סלו מסלותיה.
תהל שנה ובכחותיה:

40

ידענו מראש שיש חשש סכנה
לעבור באדמה הרכה
על פני פרזל מלבן
ולומר לאיש זר
- הנה פה עולם.

היא באה עלי מערפי.
- מקהלת אבנים
כאן!

ברחובה החזור בלי תשובה של העיר
ראשה הגוזז של אחותי
הגיה מקיר:

80

41

מבור תחתיות
לחץ עקבפי גודדי * רדודי
קול דודי * מהר וקדר מדדי *
(שער)
(שער)
מבית חמר קצבי * בית חיים נציבי *
(שער)
(שער)
מצפי * מצפי * מצפי *
דומה דודי לצבי *
נעימות במר * לי
ענה דודי ואמר * לי
(עבר)
(עבר)

81

מערכות היוצר שבמחזור פסח הם אלה:

1. "אור ישע מאושרים" לר' שלמה הבבלי⁶¹ איש איטליה במאה העשירית. מערכת זאת היא יסוד ודוגמא להרכבה פייטנים אחרים, ובמחזור שלנו יש שלושה פייטנים שבנו את מערכות יצירותיהם על פי מערכת הגדולה של הבבלי. שלמה הבבלי עצמו הכיר את מערכת היוצר המזרחית "אשירה ואזמרה שמו"⁶² המשלבת את כל ראשי פסוקי שיר השירים בביתיה, מן היוצר (דרך האופן, המאורה, האהבה, הזולת, המי כמוכה) ועד לגאולה, ולמד ממנה לבנות את המערכת שלו. הנוהג להביא את ראשי פסוקי שיר השירים כמערכות פיוט גדולות הוא עתיק מאד⁶³ חכה במחזור פסח האשכנזי-צרפתי לפריחה גדולה, זאת בזכות ר' שלמה הבבלי. בדרך זאת מטביעה מגילת שיר השירים את חותמה על שני הימים הראשונים של החג ועל שבת חוה"מ (ואם אין שבת בימי חוה"מ, נהגו הקהילות לא לוותר על היוצר לשחוח"מ ואמרוהו כשביעי או כשמיני, ביום בו קראו את המגילה). על "אור ישע" יש להזכיר את מה שאומרים כל מפרשי שלמה הבבלי כי "פיוטיו ידועים בקשי לשונם ובתחבירים המסוכך"⁶⁴. אף על פי שיש במחזור פסח עוד פיוטים ומערכות פיוט לא קלים, וכיניהם כאלה שאיש לא בדק את נוסחם וכוונתם לא פירשם עד היום כי — מאז צונץ — איש לא ראה אותם, בכל זאת ודאי הוא ש"אור ישע מאושרים" היה האתגר הגדול ביותר למרציא לאור של מחזור זה. המערכת מורכבת מן החלקים הבאים:

א. גוף היוצר עם 'סילוק' גדול.

ב. האופן⁶⁵.

ג. שלמה הבבלי לא כתב 'מאורה' ו'אהבה'⁶⁶ וממשיך מיד בזולת, ובו הוא מסיים את פסוקי המגילה. לאחר זאת הוא בונה 'סילוק' זולת חזרה תוספת "שלא ראינו כדוגמתה בפייטנות לדורותיה"⁶⁷. הסילוק מעביר אותנו לכאורה היישר אל הפסוק "מי כמוכה"⁶⁸.

ד. הגאולה — הפיוט "ברח דודי" — כתובה בסגנון רגשי במיוחד, בלשון קלה ומדברת ללב השומעים. היא מסתיימת בביטויים "גואלי" ו"אלהי אבי" ובה הסמך הפייטן גאולה לתפילה⁶⁹.

המערכת הזאת נאמרת במנהג אשכנז בדרך כלל ביום א'⁷⁰, ובכל מקום באשכנז (מנהג מערבי ומזרחי כאחד) היא נאמרה בשלמותה. כך נהגו בתחילה גם באיטליה⁷¹ ובמנהג רומניא. בצרפת ויתרו על הגאולה⁷², הם כנראה לא רצו לחרוג מן המסגרת הקבועה של "יוצר, אופן, זולת" של שאר ימות השנה. לאחר זמן קיצצו גם במנהגי איטליה ורומניא במערכת, כפי שאפשר לראות בדפוסי מחזורי מנהגים אלה החל במאה השש-עשרה.

61. כל הנאמר להלן הוא על פי ספרו של ע' פליישר, פיוטי שלמה הבבלי, תפריסמה ע"י פליישר, שם, עמ' 371 ואילך.

62. ואנו נראה אותו בקרובה "שיר השירים אמריה צפה", להלן עמ' מב. הוא אף לא היה מיוחד לפיוטי הפסח, עיין למשל בקטע של יוצר, שהוא כנראה לשכונות, אצל פליישר, היצירות, עמ' 105, ועיין עוד אצל ר' פרוה, יוצר אצחיל, קדושתא לפסח וכו', קובץ על יד יא ח"ב, עמ' 4, הערה 15.

63. דברי פליישר, פיוטי שלמה הבבלי, בראש הפרק "ענייני סגנון ותחביר", עמ' 107 ושם הוא מביא את דבריהם של צונץ, שריל ואלבוגן. עוד לפני חוקרים אלה פותח היידנהיים את פירוש "אור ישע מאושרים" בהקדמה (שמבחינת אופיה היא נדירה במחזור) ובסיקמה הוא אומר "ואחר ההצעה הזאת נלך לבטח בבירור הפיוט הקשה הזה".

64. פירוש כל הצורות אצל פליישר, פיוטי שלמה הבבלי, עמ' 190.

65. הפייטן הצליח להגיע בו לפסוקי שיה"ש המתארים את הרוד (פרק ה, יא-טז) המתאימים במיוחד לנושא האופן, בעוד שבדוגמה של היוצר הקדום שהיתה לפני הבבלי העניין אינו מרוכז כל כך, עיין פליישר, פיוטי שלמה הבבלי, עמ' 374.

66. צונץ Ritus p. 62 אומר כי מנהג צרפת היה לומר 'אהבות' בשני הימים הראשונים של פסח, אך לא מצאתי לכך זכר בכ"י ששימשו במחזור זה.

67. פליישר, היצירות, עמ' 692.

68. אך לפי הנוהג של המחזורים אומרים כאן, כמוכן, את "עזרת אבותינו".

69. בסוף הגאולות נוהג באשכנז לומר את הקטע "בגלל אבותינו וכו'". לפי פליישר, היצירות, עמ' 155, אין זה שריד ארץ-ישראלי (כי אין הקטע נמצא בקטעי הגניזה) אלא בא אל איטליה מן המזרח (הוא נמצא — במערב — אצל רס"ג) ומשם הגיע לאשכנז.

70. על מנהג מנצא עיין להלן.

71. ואמרוהו ביום שני (עיין שריל, מכאז למחזור בני דמא, עמ' 30 וגולדשמידט, מחקר תפילה ופיוט, עמ' 174).

72. בקצת קהילות איטליה החליפו את מקומם של סילוק הזולת עם הגאולה, עיין בגרסת כ"י ר' ועיין על מעין תוספת זאת אצל פליישר, היצירות, עמ' 703.

73. וכך הוא כבר במחזורי צרפת העתיקים, כ"י פ^ו רצ.

שאלה הגנלי (שאלה הקטן ברמי יהודה יצור) ואחריהם שאלה אחר איטליה המאה העשרית

בני ביתה וחוריה, הנם חור סחורף,
 בית מדין צחריף, קשכני אחרף.
 גאה ורב ענוה, הודי מבנות נזה,
 גם כי דוה, שחורה אני ונאנה.
 נחל כי מחרחרת, קרב רגז סחרחרת.
 נתן קדורנית כחרת, אל תראני שאני שחרחרת.
 דולי וכמר מדלי גדלי, טוספת כלילי גדלי,
 דגלי עז מגדלי, הגידה לי.
 דרבוני מלמד מרדעי, נתן רועה דרדעי,
 דן והוכיח פדעי, אם לא תדעי.
 הדרף סוס למנסחי, בים בקע לכסיסחי,
 המירו ומלא בפסיחי, לססחי.
 התרני מלי חניף, רסתי גומי מחניף,
 הזה והבא לחניף, נאזו לחניף.
 ונני חן מצהב, בנצול צול רהב,
 וכביר הצביר יהב, תורי ויהב.

וחורף - וקצינך. האבות. בני ביתך וכו' - בני האבות (שאלה) מחורם סביבך.
 שתחיד להם ביד הדן (שכבת המקדש) שופטים משפט צדק (ליון סמל של משפט
 צדק) ומנסחים: משכני אחרף נרצח. גאה ורב ענוה - הקב"ה. הודי וכו' -
 חיסה אותי מכל האומות, כי גם בנלות בה אני דה וסחורה, בכל זאת נאנה. נחל
 וכו' - אל תראני שאני שחרחרת, כי מתוך הירוס הסיבב אותי, אני נראית כנחלת
 שרופה והולכת שחח בפנים שחורות. דולי וכו' - הגידה לי זה שדלתי (מכצרים)
 והבדלתי מן העמים כמר מדלי (פעם מרבית) הגידתי להיות פאר חסארתך. והנך
 עז מגדלי. הגידה לי (פתי אנאלי). דרבוני וכו' - משה רבנו, רועה של דוד המדבר
 (דרדעי) היה חן ומוכח אודי על חסאי אם לא ידעתי (אך להתנגד). פדעי - פדעי,
 חסאי. הדרף וכו' - (הקב"ה) כביכול הוביל את הסוסים לסוכת מנסיח ומנסח
 מ. פ. בקע את הם כד לעבד (בחרבה). הסר את פרסות הסוסים ופיר נכרתו.
 ומלא - יבשו. נכרתו. התרני וכו' - הקב"ה התרני בי: מלי (התורה) היא חייך.
 היא התרופה לפדעי (נשי) מכויןך. תחורם לתחייך לעתיד לבוא, לכל זה
 נאזו לחיך (לחיותיך). וחנני וכו' - הקב"ה חנני במאיר פנים (מוצהב) (אצל
 המצרים) בומן שניצלו את מצרים. ודכש גדול הצסבר כחור זהב.

יצור ליום ראשון של פסח

אור עולם באוצר תרים, אורות מאפל אמר יהי.

יצר

אור ישע מאשרים, שמור זה מכשרים,
 אהודנו בידיו כשרים, שיר השירים.
 אילת אורי תשוקות, לחלוח עיוף שוקקות,
 אסמי שבע להשקות, ישקני מנשקות.
 ברוכי מעלמות משמניך, מושלי גנזכי מקמניך,
 בשמתם תמרוק סממניך, לרית שמניך.

דמי מקולסיה - דם קרן הפסח הצלח. מלוסיה - מקום שריפת האימורין על
 המזבח. ששים מצוות טעון - בקרבן הפסח ש ששים סצות. וריבוע חכליל -
 חורב כוסות חן (חכליל עינים; ראשית דה. ט). אחליל - אעמיד על חילה. ברבין
 וכו' - וצין תהיה מרובה בכלילת יס. חליל - חכסות חמ.
 אור עולם וכו' - האור שנברא בשש ימי בראשית נגז באוצר החיים לצדקים
 לעתיד לבוא. אורות מאופל וכו' - המאורות שמשמשים בהם בעולם הזה הקב"ה
 כביכול הציגם מאופל על ידי מאמרו.

אור ישע וכו' - אשר שר השירים לה, שהוא אור ישע של המאשרים (ישראל).
 המסוללים לשמר את מצות ה', כפי ששר הדידים (בני ישראל) שירת הם. אילת -
 חוקי, כת. אילת וכו' - אשר לו הכוח ליצור באדם נפש שוקקה ולהרוות את נפש
 המשתוקק ולהשבע את אסמיו, לו אני משתוקק: ישקני מנשקות. ברוכי וכו' -
 ישראל ברוכים הם בפסמניך (בתורה) יותר משאר האומות (פלמות), והם מושלים
 בכל נד אצורתיך (מכמניך) בשמט אותם כתמרוק סממניך.

כתרני מהקשר זין, כתב ראיה ומנין, כלכל עדני מתששות, כונתי חולת חששות, לא דרך כהפלישי, למסך ופניו סרשי, לב אחד ושכם, לאסורים יחפץ בסכם, מבור תחתיות רדודי, מהר וקדר מדדי, מבית חמר קצבי, מצפי מצפי מצבי, נחלה שפורה לי, נעימות במר לי, גם תתי סבר, נוסו נודו כבר, הרוני מלא עין, הביאני אל בית היין, יסרני קשות מקששות, סמכוני באששות, גם ציה כהפרישי, שמאלו תחת לראשי, דאים כעב למשכם, השבעתי אתכם, לחץ עקרבי גידודי, קול דודי, בית חיים נציבי, דומה דודי לצבי, תקנת שלוש גורלי, ענה דודי ואמר לי, ורק אין דבר, כי הנה הסתו עבר.

כתרני וכו' - (הקביה) שמרני יותר מאשר בכל זין, והרני בעין טובה, עדות לכך שהביאני אל בית הין (אל מקדשו), כלכל וכו' - כלכל אותי בצעירותי שלא אודקן (בלא עת), (ולפעמים אף) יסרני קשות שאחזור ממעט הרעים, אבל כשהיה חשש שאחלים או ספך אותי באששות, אשששות - עונות ממין ענבים, לא דרך וכו' - כאשר נכנסתי למדבר ללא דרך, שמאלו תחת לראש להיות לי לכסך וגם סינה סלעים מן הדרך, לב אחד וכו' - כאשר חלק מן העם רצו בכל לבם לצאת (ממצרים), אמר הקביה: השבעתי אתכם להשאר במצרים אסורים לסכום הננים שקבעתי (ארבע מאות שנה), מבור וכו' - ובכל זאת מיהר וקצר את זמני (וקדר מדדי), והוציאני מן הלחץ וטן הסורים של המצרים (עקרבי גידודי), מבית וכו' - מלבנות בתי חומר לקח אותי לבנות בית חייט (המשכן), כי זה שציפיתי לו ראה את מצבי, ואז היה דודי דומה לצבי (לדלג על הזמנים), נחלה וכו' - (ישראל) נחלתי קרובה ללבי אמר הקביה, ובגלל הבטחתי לאבות אמד את לחץ מצרים בנעימות (בגאולה), גם וכו' - אמר (הקביה) מלאתי תקוחכם (סבר), אין לכם מה לעשות מלבד ללכת (ממצרים) וזמן השעבוד (הפתיו) עבר.

ולבי גם בו, וסר באוכל עשבו, זמן זמן מזמור, ובלני בצר לכמר, ולזול כרום כפר, ויף חוב מספר, חשק חבת רעותי, חנה לחפת ירעתי, חש חפשי מדודי, חננתי חתני ידי, סלטל פיקטי נהרונים, סס מסע מזרונים, סירת ביתו נאצלת, טכסים חתנה מצלצלת, עלו רום מתוחים, יאים ערבי גיחוחים, יציץ ולא למצער, יפרח לווי מער, ידע סיג סבו, עד שהמלך במסבו, יחור עריצים לומר, צרור המר, הויל כרכם חפר, אשכל הכפר, וחפץ חלבי רעותי, הנך יפה רעיתי, דץ ברוי דודי, הנך יפה דודי, הרים עוקר ותרונים, קרוח בתינו ארונים, יתנני רן מצהלת, אני חבצלת, חרושים דושים תחוחים, קשושנה בין החוחים, יתר שאר מזער, כתפות בעצי היער.

ולבי וכו' - וכאשר לבי התנשא סרוב זהב, נתגלה המשקע הרע (סובי) שנערב רב (סיג), וסר מן הדרך לעשות הענל (סור אוכל עשב) מיד אחרי מין תורה (עד שהמלך במסבו), דמן וכו' - הקביה ייער זמן לכרות (מוסור) את ענפי (יחור) הרשעים, אבל בצר לנו נכמרו רחמי והחיד אותנו למחיצות (ובלתי), ולזול וכו' - (ואף) אחר כך כאשר פנינו כסמה בשה בגלל כסירה (מעשה הענל) כיסה את החרסה ומחה (ורף) את החטא מן הספר (כסר), חשק וכו' - רצה באהבת ידידותי (השכן שכנינו בתיכו) ובקרבותי, ולירעות המשכן אמר: הנך יפה רעיתי, חס וכו' - מיהר להוציאני לחופש מעבודתי (כפי מדוד העבודה); חלש סס, וי, השמח באהבתו הרבה, ואז אמרתי לאותי: הנך יפה דודי, סלטל וכו' - מסלטל את ידבי ארבעות הצבהלים, עקר עצי תרזה מההרים שנבהו, הביאו ארדם שנשע יעקב אבינו (מיוורדים) ועשו מהם קירות בתינו (בט את המשכן), סירת וכו' - בסירת בתי הקדושה אחסלל אני החבצלת אשר כבסכם חתונה (ברוב שמחה), יעלו וכו' - ישראל שהיו משפלים ודרוסים כעסר, עלו עד רום שמים, ומקובלים תאים לפני ה' כששנה בין החוחים, יציץ וכו' - יסרו רובו ופרחו מתוך גילד חיבתם.

קנן כי שכרתי, וטוב לא סברתי,
קדשו לולא חברתי, כמעט שעברתי.
רשם אסר בצבאותיכם, בועז חיל אלוהכם,
רחוק דחוק אתכם, השבעתי אתכם.
רש גלי כהעלה, יונה חמה עלה,
רנשו בני עולה, מי זאת עלה.
שרות שפיר שטח, מטות ורבוא חטח,
שער צא ושיטח, הנה מטח.
שירת ערבוב מלערב, אמונת אבוב ערב,
שירות נבוב הרב, כלם אחזי חרב.
תאיו פסק לו, מלאת בני סרקלו,
תליל חסה לו, אפריון עשה לו.
תאר פנים מהקסף, נעמו ידידות כסף,
תבנית אות יוסף, עמודיו עשה כסף.

קנן וכו' - כי סברתי מעלי על תורה (קנן) ולא יכולתי לקחת שייב לי. האלמלא
הקב"ה שהיה קשור אלי (בהבטחת האבות) כמעט שעברתי (מן העולם). רשם וכו' -
אבל גם לצבאותיכם (של האומות) יש גבול שאין לעבור אותו. כשאתם מועזים (את
ישראל) בכוחכם הגדול, זה יגרום שתדחקו ותורחקו שכבתה ה' (רמז לשכונה
שהשבת ה' את האומות שלא שתעבדו בישראל יותר מדי: כמנחם כהן, ע"פ). רשם וכו' -
(וכדו) כאשר העלה ה' ביד רמה את ישראל מכצרים רשע הגרם ושאלו: "כי זאת
עולה". שרות וכו' - המשרות באוהל מעד, הם השבטים עם רבוא נעדרים (סרחו
כוננים ולרים), וגם צאנים ובהם של המשרות באוהל מעד (מטח). היו מסדרים
הטב (לפי משמרות וברי אבות). שירת וכו' - כי שהיה מנגן בחליל (אבוב) או בכלי
ומר אחר (פרנב) לא היה מחליף עם כי שר כסא (כל אחד אחד בשלו).
שומרים על כך (עומדים על המשמר: כולם אחיד חרב). תאיו וכו' - המשכן היה
מחולק לתאים (עזרה, היכל וקודש הקודש), עד שלא נתינה התורה היה העולם
שומד על גמילות חסדים בלבד: משנייה התורה, היא תורה וגמילות חסדים. תורן
היה העולם דומה לטרסקל (מעין כסא) בעל שני רגליים, שארץ יכול לעמוד. משהקים
המשכן התמלאו בני (בסיס) הטרסקל. ריכל לעמוד, שכן לתורה ולגמילות חסדים
ביתוססה העבודה. תיאור וכו' - הקב"ה הסביר פנים כדי שלא לביש את נעמת
הידידות של הכסף (יוסף). במשכן שילה) לכן עשה עמודי כסף ולא זהב שהוא מפל
של הענל, חבנית שור (בכור שורו הדור לו: יוסף ג. ח).

סרסור ורח מרץ, ראש פרח הרץ,
סלול שלום ותרץ, הנצנים נראו כארץ.
ספק עתיק מסניה, הסק ממתיק פניה,
סלח סלת ססניה, התאנה הנקה פניה.
עקלתון נושף קלע, ופיתום מכשף נצלע,
ערב שלשול בהקלע, יונתי בחגור הסלע.
ערודים עם עילים, מדו ודו שעולים,
ענן לא מעלים, אחזו לנו שועלים.
סחיגיל ועגיל בדלי, ענוק פנוק קדלי,
פנים בפנים השדלי, דודי לי.
פועל כם תסות, שקר לא קסות,
פקד דר ססות, עד שיסות.
צמצם שכונו מרקיבי, יום חנוך כרקיבי,
צפיתי פה עכוכי, על משכבי.
צבי קדש מנה, מקום מבחר מנה,
ציון קריה נאמנה, אקומה נא.
קרצתי דצתי באומרים, טפתי נפתי במרים,
קלקלתי שמנים שמרים, מצאוני השמרים.

סרסור וכו' - ששה רבט הורז והגמר. רצץ את ראש חליו (פרעה), תיגע (סלול)
את ישראל בשלום ובמשיח (תרץ). ספק וכו' - ספקין לשוחז והפיק משה מתוך
הפרס. טוח סולת ללוש מנט עונת (רמז למן). עקלתון וכו' - הנחש (מצרים) הרע
נושף, אחרי כל מכשף מצרים, כדי להסביר את ישראל בנחשולים, אבל ישראל
(ינתי) היה מוסתרת בחגור הסלע. ערודים וכו' - וקני מצרים וכחוריהם ירדו
לתוך הם (שטולים) אבל לא העלו דבר אלא ניספו הם כשועלים במצודה. סחיגיל
וכו' - דודי שדל אחי לקרבי עיי תורות ועגילים תעק צארי וסנינים (בזח חם).
פועל וכו' - השוכן בשמים (טסוח) לא קיפח את שכרם של המצרים, שלם כנפולם
ובאשטור הבורק הסביבים (תסוח ממים). צמצם וכו' - ביום חנוכה המוכח צמצם
הקב"ה את שכניו במשכן, ושה חשבת להחזיק שנים רבות צבי וכו' - אבל הקב"ה
בחר בנאץ ישראל ובמקום מבוחר שהיא ציון הקריה הנאמנה, ולשם עליית. קרצתי
וכו' - (שם) לעצוד וצחקיד לנביאים (באומרים), הידי מנסף במורים (סמנים לעבודה
ורה) קלקלתי שמנים (משנים טובים) עד שנשע שטרים (משנים רעים) לכן מצאו
השומרים (האויבים, כתי לחלות ורם).

9

45

1/2

1/2 (1/2)

1/2

1/2 (1/2)

1/2

מכתב פשוט במחשבה תחילה וסיפור משונה לסוף מעשה

אבא קובנר

ב־1973 ראה אור בארה"ב מבחר שירים של אבא קובנר, בשם "חופה במדבר" A Canopy in the Desert שתורגמו לאנגלית בידי המשוררת שרלי קאופמן, יחד עם רות אדלר ונורית אורחן. בסופו־של־הספר מובא מכתבו של המשורר למתרגמת בו הוא מנסה להבהיר כמה משמעויות בשירו "אחותי הקטנה". המשורר נענה לבקשתנו לתת את המכתב במקורו העברי לפני קוראי "מבפנים" ותודתנו נתונה לו בזה.

ה מ צ :

1.

הסמבטיון האגדי, שכמותו הוא אינו נח מועדו אלא בשבת. זמנו בליל־ששי ולזכר ניגון נאה במיוחד. לא כשאר הבריות שר אותו אבי. כ־הוא היה פותח במלים מה יפית היה בקולו משהו קורע לב. אלא שלעתים רחוקות זכינו לשמוע את הומר מפי ולעולם כבהסח־דעתו. כשמסובים לשולחן של שבת היינו מפצירים בו שישמיענו בטובו והוא היה משיב במגוד־יד כטורד מעליו זכוב רע ומשתתק רוגז.

לאבי ז"ל היה קול ערב. הוא היה עובר לפני התיבה. גאוה היתה לי על אבי כשהיו בעלי־בתים מקיפים אותו לאחר מסף־של־שבת ואומרים בשבחו: ישר־כח, ר' ישראל, ישר־כוח. אפשר שכבר אז גמרתי אומר בלבי שאהיה בעל־קול. אבי לא היה חזן ואפילו שומר מצוות לא היה. בישיבה שלמד בנעוריו נתגדל כעליו ולימים נתפס להשכלה והרחיק. אך אמירת התפילה ובעיקר הפיוטים—פיוטי שבת ופיוטי מועד—היו יוצאים מפיו במתיקות יחירה.

3.

בסעודת שבת אחת הפליג אבא בזמירות. תחילה שרנו עמו, לשעה שילב אצבעותיו על גב עיניו והיה שר לעצמו. לפתע פתח באותו פיוט. הכל התרישו משום־מה ורק אני החזקתי אחריו בקול דק. לאחר דקה או שתים הר־גיש בכך, הפסיק ואמר בקפידה: בג', אתה לא חשיר את זה. אמר והביט בי מ־ג. נה. ודאי השגיח בחמיהתי גם ראה את הדמעות שנתקשרו כהרף בעיני מתוך העל־בון. חיכך בידי עד שחייך בדעתו ואמר:

4.

ילד הייתי בגילך בערך כשנחלוּתִי לסבא

וכך היה עומד אצל החלון שהכחיל, השבת נתכופפה לצאת והוא ידיו על אחו־ריו, שר לעצמו מלוח מלכה. באותה שעה חמה היה עלי כמי שמדבר עם יבשת חזקה. קטן הייתי מלהבין שיבשת זו אכן אבדה.

2.

פיוט אחד היה שר אבא באורח מיוחד. זמר מזמירות שבת היה זה, שבדורנו מ־עטים לומר, והוא פותח במלים: מה יפית ומה נעמת בתענוגים את שבת משוש נוגים, —לרבי מרדכי בן יצחק, פיוטן מהמאה ה־יב, המתאר את עם ישראל בדמות נהר

ו"ל בהופעה של קיץ במסעותיו אל חצי-
רות הפריצים. הוא היה מקובל על בעלי
האחוות הפולנים כמוכר תכשיטים ואבנים
טובות יסר והגון ועליהם היתה פרנסתו.
פריץ אחד נטה חסד לסבא במיוחד. עוד
בעיני ראיתי איך אותו פריץ הוסיב את
סבי לשולחן סעודתם ערוך מכל טוב אסור
וציווה עליו לשיר לפניו מה יסית.
קול נפלא היה לסבא מתרונן ומסתלסל.
היה זקנו הלבן מתבדר בשעת שירתו כקמה
לפני רוח הבוקר. הפריץ הוא ובניו ובני
בניו וכל נשותיהם היו משוקעים באותה
שעה בקדלי החור ויורדים באצבעותיהם
לתוך הקערה שלפניהם ורק מפשילים עי-
נים מדושנות לעברו של היהודי בהנאה
גסה.
סבא ו"ל שר ואני בכיתי, הפסיר אבא.

זאת שמצתי מפי אמי ו"ל, שקול הילד
בדומה לחבשיל בסיר צריך שיחבסל במין
מוטאציה ולא יצאו ימים מועטים לאחר
בר-מצווה ויהיה לי בעורת השם קול מ-
לי. יום לפני שעליתי לתורה מיד אחרי
הפילת שחרית נדרתי את נדרי. אף חרסתי
את דברי השבועה על גבי ניר דמוי קלף
(זכורני ששימנתי את הניר בשמן זית זך
וכרכתיו בשרוך אדום) וכוזו הלשון: אלי!
אם תתנני קול ערב הריני מוותר על המה
שנים משנות חיי. חתמתי בריגשה את שמי
המלא ושמרתי סודי.
לא ידעתי איזה סוחר משונה הוא האלו-
הים ומה אכזריים אמורים להיות תנאיו.
את חמש שנות חיי הטובות ביותר טרף
כידוע השטן אך קול ערב לא קיבלתי בתמור-
רה עד עצם היום.

7.

5.

כך נתוודעתי לראשונה לגלגולו הטראגי
של פיוט עברי. אלא מרדן הייתי ודאי עור
ברחם אמי. ערב זה שהפסיק אבי את הומי-
רות בעבורי ועד שירדתי לסוף דעתו ירדתי
לחודי וכשרגלי מפסיעות כקיר אל קיר
ירדתי במלוא גרון סנה וחזור את מה
יפית. אך אבוי! לי לא היה קול! כש-
חזרתי על הזמר בפעם החמישית או השי-
ית היה זה דומה יותר למארש של גונדת
שרשים מאשר לפיוט של שבת.
לימים, כשכבר הייתי מדריך בהשומר-
הצעיר ועושה עם חניכי לילות כימים מסביב
למדורה והשירה או בפנינו כמות כתפילה,
כמה יסורי נפש וגוף סבלתי באותן שעות
כשהיה קולי מפליג פתאום ממקהלת הגע-
רים ונשמע סולו. רק חבר וזיוף. כדי בזיון
— ויבר!

6.

בן 13 הייתי חסר יום כשנדרתי את הנדר
היחיד בחיי.

מכל סידורי התפילה חיבבתי ביותר את
המחזור, שהוא קובץ נפרד מהסידור
הרגיל בגין הפיוטים הרבים לימים-נוראים.
מיום שעמדתי על הקריאה ועל התפילה היו
פרקי הפיוט שבו מהלכים עלי קסם מיוחד.
בשל פירושם שסתום היה מהבנתי או בשל
צורתם. במחזור לשלש רגלים זה
שהיה מצוי בבית אבא בהוצאת "האחים
האלמנה ראם" נדפסו רוב הפיוטים באות
מוטעמת. לא מאותיות הנקבונות של
קידוש הלבנה ולא כתפילות הרגילות שאי-
תיותיהן מצומקות ובהוללות שהלשון מצי-
ללת אותן כאטריות חמות.
אלו היו אותיות מכובדות. בעלות פרצוף
ופנים. באמת, פנים! כל אחת טעם פנים
שלה. זו בפנים של כובד ראש חזו בפנים
שמחות. אלו דגושות וגיבסות כך במאור
עינים ואלו נסמכות בהן כנשים חסודות
ועיניהן עצומות, והכל עמידתם עמידה של
בטחון. כראשו של משורר בזה בין בעלי-
גוף נתלבט שם צווארה של וי"ו חולבנית.
דחוקה וצנועה, אע"פ כך היה היתה חוזרת

ומופיעה פה באמצע הכורה ופה בסופה
כביכול אי אפשר לקיים בלעדית תפילה
נהלכתה.

8.

שלא כדרך הליטאניה בליטורגיה הנוצרית, שהיא תחינה הנישאת ברובה צ"י הכוהן והקהל עונה אחריו, נאמרים עיקרי הפיוט העברי על-ידי הציבור ומיעוטם על-ידי יחיד, וכך הם כתובים בספר. שורות רחבות רחבות, סמוכים זה אצל זה גדול וצנום, מהודר ועלוב ואין כמעט תציעה ביניהם, עומדים צפופים וכורעים רוחים, בדומה לישראל שעלו לרגל לירושלים והרי הם עומדים עם אחד בשעת העבודה. כשלמדתי אחר כך תולדות הפיוט הראשיתו בארץ ישראל עוד במאה השישית ראיתי שהמחברים הראשונים לא היברו את פיוטיהם אלא כדי לקשט לליפות את גוף התפילות ופיוטנים שלאחריהם, כיון שנאסרה בדורם הדרשה בעניי הלכה כגויי רת השליטים, עשו המסוררים את הפיוט תחליף לדרשה ואם תרצה אין הפיוטים אלא כמין ריטוריקה מחורזת, ספל לעיקר. לא אהבתי את הפירושים שנדרש בהם הפיוט בידי הבלשנים וההוקרים. באותם ימי ילדות של רובידעת-בטרם-דעת לא הבינתי כאמור בפירוש הטכסטים שהרבה מלים בפיוט קשות וצירופן מבינה. מה שקלטתי מהם לא קלטתי מכוח האליגוריה המרומזת ממדרשי האגדה אלא בזכות צליל לשונם ומקצבי הסיר. הם שירדו על זכרונם נקישות גשם ראשון על אדמה קשובה.

9.

וכאלה הם חורו אלי אחרי עשרים ושלושים שנה. אכן הם מצויים בשירתי לרוב. לא כפי שהם אלא כפי שדבר חד-פעמי מותר לשנים מסעמו וריחו. לא, לא לשם אורגמנטיקה ולא כמין התקשטות הם באו בשירי. אלא

— איך להגיד — כמו הלוגות. אלי כאש-גבים קטנים הקרועים בכתלים של בית כלא, בעדם בא אור מזהו ובעדם נשקף קרוב ובלתי מוהג עולם אחר, קיים — וכדור-מה. כשכתבתי פרק 40 של אהותי קטנה והגשתי לשורות אהרונות שבדף נפלה בי מבוכה. בדומה לשמיטת הקרקע תחת רגליך. לא זה שלא ידעתי כמה אני רוצה להמשיך ולאן אני הולך. פשוט — לא ידעתי כיצד אני עושה את הצעד הבא.

ודאי טילתם בהרים. כל שיוצא לספס בהרים הגבוהים חוקה עליו ידע מראש שכל מקום שיעפיל לצוק תהא תהום רובה צת לרגליו. כהנות ההר כן ימי התהום. לא כך בנגב שלנו או במדבר יהודה שהוא מדבר של יהודים.

הנה רגליך הולכות במישור שעה ועשר שעות בטוח בחול שהוא קצתו טובעני ויסודו מוצק והאדמה מלאחוריד ולפניך ברוה ומפורשת וכל הדרך מישור. אלא שפתאום לפתע נקטע הכל. ולרגליך כמע תהום. צרה, חסוכה וארוכה. ועל-פי המפה ועל-פי ההגיון אין כאן תהום שהרי רק אתמול היה פה שביל ברור מתמשך ורצוף. אבל שלשום נפל אי-בוה שטפון גדול והאדמה נפרמה באחת כמו בסכין של רוצח. ואין לעבור. אלא אם כן ישליכו לאדם חבל מהעבר ההוא.

10.

פרק 41 היה כוטל לפני לבן וריק ואין בידי קצה החבל. וידי על עיני.

"ראשה המזו של אחותי
הניח מקד"

היא ניצבת מהעבר והוא ואינה שומעת אותי. אינה מבינה את שפתי. אלי! מוכי רחה ודאי להיות שפה שתגיד בינינו. שפה לחיים שהמתיים אף הם ידעו אותה להבין. ואז שמעתי את קול ההברות כטי-פות הגשם הנופלות על גג של

עדיין אני זוכר את צלילן המאגני של
המלים בנפלי, כמו בכי של כינורות רבים.
*
והרי מקצת מפירושי המלים והטונות:
מבור תחתיות רדודי—מלשון רחוק,
רודים.

לחץ עקרבי גדודי—גדוד עקרבית,
מהר וקדר מדדי—"מקדרין בהרים",
מנקבים הר כדי לקצר את הדרך. הקב"ה
הוא יכול לנקב הר כדי לקצר את הקץ וכו'.
מדדי: המודד מידות יסורי.

פח קודח: רדודי, מדדי, גדודי, קצבי.
מצפי. דודי. לצבי. לי. במר. לי... לא ידעתי
מהיכן הם באו לי ולא שאלתי באותה שעה
למקורן. כמו אשה היוצאת לקראת הגשם
הראשון—מקץ בצורת קשה ליקסתי את
הטיפות אל קערה קטנה.

* הערות אלו, כמכתב כולו, נועדו בשביל
המתרגמת, שאינה שומעת עברית, להארת
כחנת המקור של "אחותי קטנה".

מבור תחתיות

רדודי • לחץ עקרבי גדודי •

מהר וקדר מדדי • קול דודי •

(שער)

(שער)

מבית חמר קצבי • בית חיים נציבי •

(שער)

(שער)

מצפי • מצפי •

דומה דודי לצבי •

נעימות במר • לי •

ענה דודי ואמר • לי •

(עבר)

(עבר)

שיר 41 מתוך "אחותי קטנה"

ילדי ישראל שהם שרשו ויסודו של עולם
 קם כמלך מצביא והיה (דודי) לצבי הממהר
 לשים קץ ליסורים. אלא שהפירוש שלי
 למצפיי-מצפיי-מצבי — הוא: רואה אותי,
 מצפיי אותי, נותן ורצו בי.
 אם כל זה יתן לך כוח ושיקול נוסף
 להשלים את חרגום פרק 41 אברך ואחברך.
 ונא לזכור, שיותר מבכל פרק אחר רצוי
 להעדיף כאן את הצד הטונאלי והמיקצבי על
 פני נאמנות מלולית למקור.
 [עידהחורש]

מבית חמר קצבי — הקבלה לבתי החמר
 במצרים שבני ישראל נשתעבדו בהם.
 כללית: בתי עבדות. קצבי, שנקצבה.
 היינו: מלאה סאת עבדותי. בית חיים נציבי
 — הוצבתי (הועדתי) לארץ החיים.
 מצפי — זה שעינו צופה בי תמיד וכן
 הרחום שאני מצפה לו.
 מצפיי — לשון ראייה והבטה (צופות רעים
 וטובים, משלי טו)
 מצבי — מלכ. "מעשי ארג" מפרש: כש-
 ראה הקב"ה שהמצרים מצופים בים את

unhealed	sealed in a tomb
steal me out, take me	troops of scorpions rake me
(door)	voice of my love
(door)	
house of clay	house of life
undo me	renew me
(door)	
(door)	
my love like a deer	
who finds me who floods me	who fills me
delight when I	sorrow
my love who speaks	near now
(over)	
(it's over)	

התרגום האנגלי של שיר 41 מתוך "אחותי קטנה"

מזמור הקיץ האחרון 2-3
 ק. ג. ט. ז.
 1975

מה יפית * סימן: מרדכי בר יצחק חזק (קצ)

מח יפית ומה נעמית אהבה בתענוגים	
את שבת משוש נוגים	
לך בשר וגם דגים	נכונים מבועד יום
מערב עד ערב לב חדים	
בבא עתד עת דודים	
גיל ופשוט ליהודים	למצוא פדיוס
ואת עונג להתענג בממתקים	
בתענוגות בני אדם	
וזיו כי יתאדם	ושאר פשקים

יזק חן

ג / צם רקוד מה יפית
 כלבים הרצים בודונם שפיתם בי.
 צחקתם על פתדי ועל מדי הקרועים —
 כלום מכם אצלם. קהל זרים ופראים!
 הן כמולם ככלבים!
 שירה לנו. יהודי! ברטב קראתם לי.
 שירה לנו שירך ורקד בצווי —
 אני רוקד את-הביו. אני שר את-הביו
 את-הביו לכם יחד!
 כלום תרעו. מסגירה את-פחל לפניכם!
 כלום תרעו. מה-צנה לי אל על אדמה!
 כלום תביטו. מה אל. וכי-יש לכם נשמה!
 הן כמולם ככלבים!

נח אלגריין

הגדי מן ההגדה

הוא עמד לו בשוק, בין תלשים ועצים,
ונפנף בזנבו
הקטן כזרת.
גדי מבית-עניים, גדי בשנים זרזים,
בלי קשוט,
בלי ענבל וסרט.

איש לא שם לו לבו, יען איש לא ידע,
לא צורפי-הזהב, לא סורקי-הצמר,
כי הגדי הלזה
יפנס להגדה
ויהיה גבורו של נמר.

אבל אבא נגש בפנים מאירים
וקנה את הגדי
ולטפהו על מצח...
זו היתה פתיחתו של אחד השירים
שיהיו מושרים עד נצח.

והגדי את יד אבא לקק בלשון
ובחטמו הרטב נגע בה.
והיה זה, אחי, החרד הראשון,
שפסקו הוא "דובין אבא".

יום אביב אז היה והרית וקנה
ונצרות צחקו במצמוץ עינים.
ואבא עם גדי
נכנסו להגדה
ועמדו להם שם בשנים.

ואותה הגדה כבר מלאה מהמון
נפלאות ומפתים עצומים לגדל.
ולכן הם נאצו על הדף האחרון
חבוקים
וחרוקים אל הפתל.

ואותה הגדה כה אמרה אז דומם:
טוב, עמדו לכם, גדי ואבא.
בדפי מהלכים העשן והדם,
על גדולות ונצורות שיחתני נסבה.

אך ידעתי כי ים יקרע לא בכדי
ויש טעם חומות ומדבר להבקיע,
אם בסוף הספור
עומדים אבא וגדי
וצופים לתורם שיזרח ויגיע.

י"ד בניסן תש"ד
7.4.1944

לילו של אליהו הנביא

סדר של פסח ליחידה קרבית דמש"ח

הוא יגיע, הסב. קעברו מתמיד
 על בתי ישראל, באזור ואדמת
 הוא יבוא אל שלחן היחידה העברית
 הלובשת עשן
 ועפר
 ועופרת.

את היד הוא יושיט אל כוסו כמנהג.
 הם תקום לפניו הפלגה. ובפתח
 כדמעה אדירה של זהב ושל חג
 הירח יבער
 ברקיע של פסח.

ברקיע גבוה של ליל מלחמה
 הירח יבער. ואדמה עין היין.
 והסב שהוקצו עם זקנת האמה
 ימצא בעומד על ערשה זה הליל.

עמד לבלי נוע. יביט וידם.
 לא דבר ידבר.
 רק ירעיד שפתותים.
 אף-על-פי שאולי המפקד במקום
 לא היה מתנגד לו אמר מלים-שתיים.

והסב אז יראה על-שלחן הגדה -
 קצת שלא כמסורת היא... איך יכירנה?
 אך ההד העתיק העונה להדה
 הוא חזק כאשר לא היה עד הנה.

וההד משרק יתגלגל, יתגלגל...
 והסב אל קבוצת הנערים המוארת
 יתבונן וידע: לא ישכח ישראל
 את הסדר הזה
 העטור כוכבי גרב.

וילחש אז הסב: בין מ"מ-מ"מ ומ"ס-כ"ף
 לא אכחין... שאו לקדמון שפמוני...
 אכל צור ישראל, הפ"ס-אב לבניו,
 יכרך את חגכם עלי לחם העני.

יכרך את שלחן הסעודה התמה,
 יכרך כל פלגה, אם חוזה או נידת,
 יכרך את הכח הקם לאמה,
 שעם חג ראשיתה
 בשניות היא נולדת.

-- אז תפל דומיה. וינע הסב
 ויצא ותמק אל מעבר לנארי,
 מול ירח בוער... ואט-אט אתריו
 את השער יסגר הפ"ס-צד"י.

יד בנין חש"ח
 23.4.1948